

Lothar Gall, Gerard D Feldman, Harold James, Carl-Ludwig Holtfrerich & Hans E Büschgen: Die Deutsche Bank 1870–1995

C H Beck, München 1995, 1012 s

Att näringsliv och finansväsen sällan är neutrala fält utan livligt samspelar med sin tids historiska skeenden har väl de senaste åren bekräftat på nytt.

Det blir inte mindre tydligt när man tar del av den historik som en 125-årsjubilerande tysk finansjätte just utgivit. I boken *Die Deutsche Bank 1870–1995* (finns även i engelsk upplaga) ger de renomméerade forskarna Lothar Gall, Gerard D Feldman, Harold James, Carl-Ludwig Holtfrerich och Hans E Büschgen en fin översiktsbild av bankens öden som även insätts i sitt politiska tidssammanhang. Forskarna har fått fri tillgång till bankens arkiv i uppdraget att forma sin egen version av bankens roll under dessa år. Arbetet lär ha underlättats också genom de stora arkiv som efter DDR:s fall blivit tillgängliga för forskarna.

På ett betecknande sätt är Deutsche Bank närapå jämgammal med det tyska riket som utropades 1871 efter tyskarnas seger över fransmännen. Bankens förebild var den franska *Crédit Mobilier* som grundades i Paris 1852, i sin tur inspirerad av för-socialisten Saint-Simons idéer om fritt kapital tillgängligt utan hänsyn till social rang och privilegier. Och fast Deutsche Bank var ett privat initiativ motsvarade det hos många samtida en idé om att en bank borde stötta den unga nationen och ge den utrikespolitisk tyngd. Själve Bismarck gav sitt medgivande så att banken kunde börja ta form. I patriotisk anda förlades huvudkontoret till Berlin, inte till något av landets industriella centra. Självfallet var den primära avsikten att få ett kreditinstitut som i större utsträckning än tidigare privatbankirer kunde samla och styra det befintliga kapitalet efter den framväxande indu-

strins behov. Tidiga industrigrundare (t ex Friedrich Krupp) fick ju skuldsätta sig för livet och bankruttede ofta i brist på fungerande finansinstrument. Större finansierare var alltså ett trängande behov. Den privata inlåningsverksamheten hos Deutsche Bank var däremot till en början ganska liten.

Deutsche Bank förknippades tidigt starkt med de uppfinningsbaserade tyska storindustrierna – AEG, Siemens, Mannesmann mfl, och mindre med småföretagen. Som i en Wagnerouvertyr börjar dramatiken från första stund. Inte minst kom den sig av behovet att stå pall under den 1870-talets bankgrundarfeber som utlösts av det stigande kreditbehovet och som fick många våghalsiga uppstickare att krascha obönhörligt. Deutsche Bank däremot utmärktes tidigt av män vars visioner uppvägdes av sinne för realiteter. Ej minst den kloke bankiren Hermann Wallich bidrog under ett kvartss sekel från starten till den profil av solitt, lågriskinriktat industriframjande som gav banken tyngd i en osäker tid.

Bankens egen utbyggnad börjar tidigt. En rad fusioner med lokala, mindre banker sker. Filiationätet vidgas, kontor och dotterbolag bildas i Europa, liksom i Nord- och Sydamerika och i Asien. I Deutsche Bank möttes tidigt bankkunnande och diplomatisk kompetens, något helt oundgängligt redan med den tidens internationella beroenden och flernationella kreditsamverkan. Den utländska verksamheten blev förutom en källa till kommersiella engagemang och vinster även en spärr mot spekulativa impulser och en väg att stämna av den tyska industrins önske-

mål mot andra finanscentras bedömningar.

Tidigt knöts Deutsche Bank genom sina kreditengagemang till industrigrenar som stål, petrokemi, elektroteknik, textil, och senare även till bilindustri och flyg. Enligt tysk modell satte banken in företrädare i de understödda företagens styrelser och fick sålunda god inblick i företags och branschers särskilda problem. Ibland tog banken nya initiativ, ibland kom dessa från företaget. Deutsche Bank inbjöd till exempel till de överläggningar som resulterade i Berlins spårbundna trafik. Utomlands deltog man i den mödosamma processen att bygga Bagdad-banan, ett arbete som avbröts med första världskriget och väl aldrig gav igen vad som satsats av Deutsche Bank och andra bankkolleger. Som delägare och finansjär fick man även ofta lov att gripa in och rädda företag som råkat i svårigheter eller vars vinster lät vänta på sig. Det gällde tex innan Mannesmanns i sig banbrytande metod att tillverka foglösa stålrör hunnit bli lönsam och fått en marknad.

Jämför man den tyska industrialiseringen med andra länders, råder inget tvivel om att den snabba uppgång som skedde i Tyskland decennierna före det första världskriget förutom tillgången på industriella idéer måste tillskrivas bankernas skickliga utveckling och förmåga att möta behovet av kapital. I England hade utvecklingen i stället initierats med privat- och inte bankkapital men den fick ändå tillräcklig omfattning för att England under lång tid skulle kunna hävda sig väl internationellt. I Frankrike skedde däremot finansieringen genom få och otillräckliga institut, vilket hämmade industrialiseringen och lät många i sig utvecklingskraftiga företag fortsätta som mindre familjeföretag.

Speciellt för Tyskland var även att banker kom att, eller tvangs att, spela en politisk roll, och delvis mot egen vilja bli redskap för nationell prestigeutveckling. Detta gällde Deutsche Banks engage-

mang österut, på Balkan, i Rumänien och främst via projekteringen av Bagdad-banan som efterhand blev kejsar Wilhelm II:s storpolitiska projekt. Deutsche Bank manövrerade taktfullt men varnade för att se dylika företag som annat än ekonomiska investeringar. Kapitalet borde länkas dit där det hade chans till bästa avkastning. Nationell självhävdelse och dess extrema förlängning genom krig hävdades av banken med rätta vara förödande för den ekonomiska utvecklingen, en då inte självklar åsikt.

På Deutsche Bank såg man det första världskriget som ett stort bakslag i det lovande arbetet med att knyta band genom internationella kapitalrörelser. Ironiskt nog hade tex banken just slutit samarbetsavtal med sina engelska motparter för att lösa kapitalproblemen med Bagdad-banan, något som revs upp genom krigsutbrottet. Banken sökte även vid krigsslutet göra vad den kunde för att medla, samt hindra eller minska det krigsskadestånd som beslutades av västmakterna. Detta blev den tunga extrabörda som den vacklande Weimarrepubliken fick bära, och som kanske var den omständighet som fick det republikanska experimentet att slutligen brista under trycket av den tilltagande krisen.

Kapitlet "bankerna och nazismen" har varit det som väckt mest intresse, ibland av direkt ensidigt slag då denna bok i år utgavs i Tyskland. Författarna är här ganska utförliga. De pekar på att Deutsche Bank som det Tyskland i miniatyr det genom sin ökande personalkader 1933 hunnit bli naturligtvis också speglade landets nazifiering till del. Samtidigt var nazistiska partimäns närvaro aldrig stark i den högsta ledningen. Det var enligt mångas vittnesbörd värre tex i konkurrenten Dresdner Bank. NSDAP-aktiva personer sökte av bankens styrelse enligt uppgift även hållas så litet inflytelserika som det gick.

Nationalsocialisterna kom till makten med ett mandat som även var starkt bank-

fientligt. Kapital och kreditväsen var "otyska", ja, sågs främst av yngre nazister och andra som något "judiskt" eller "krämaraktigt". Parti och statsmakt tryckte inte ned utan uppmuntrade som bekant retorik och manifestationer av sådant slag, tex överfall på bankkontor och judiska företag och affärer. Samtidigt undvek Hitler och av honom utsedda finansministrar och riksbankchefer mfl att direkt styra bankerna. Dessa hölls inom ramar via samtal med ledningarna, och även genom viss lagstiftning tex mot privata aktieemissioner. Deutsche Bank sökte på dessa villkor manövrera, skapa förståelse för marknadens krav och bankväsendets villkor, men mötte ständigt trakasserier och även moralisk moteld som lät förstå att nazistpartiet verkade för "det allmänna bästa", bankerna däremot gynnade "privategoistisk" vinning.

Också Deutsche Bank invaggades under 1930-talet i den passiva anda som gjorde att Hitlers regim kunde bestå och utveckla sin militära expansion och sina kriminella handlingar. Inom Deutsche Bank hade man vetskap om vad som skedde. Att banken däremot skulle ha varit nära knuten till regimen eller dess redskap i mer bokstavlig mening är ett felslut, menar författarna. När det ekonomiska klimatet ändrades genom privatekonomins krympning och rustningens dominans varunder den fria kapitalmarknaden ersattes av regleringar och statslån hade bankerna föga att sätta emot, fast de på olika vägar samtidigt förde sin kritik och sitt ogillande till de styrandes känedom. När mer normala uppgifter föll bort, tvangs bankerna delta exempelvis i de väldiga, alltmer förlustbringande försäljningarna av statspapper. Det fanns hela tiden kontaktmän mellan partiet och banken (mest känd var kanske Stauss), som medverkade till kompromisser och samverkan, men också sökte förhindra politiska övergrepp mot banken och dess kunder. Psykologisk aningslöshet och bristande inlevelse gjorde ofta att bank-

ledningens beslut blev snävt rationella. Några kontakter mellan Deutsche Bank och den interna oppositionen i Tyskland är inte belagda.

Efterkrigstiden har varit ett återtagande av bankens positioner och samtidigt en nära oavbruten tillväxt för den som finansiell aktör med ett allt bredare nät i Tyskland och över världen. En omfattande bild ges av hur man lösgör sig från ockupationens påfrestningar, hjälpt av att i den brittiska ockupationszonen ha mött ganska god praktisk förståelse för bankens behov, via återuppbyggnaden under Konrad Adenauer och därefter. Hur slumpmässig ett finansinstituts väg kan vara, hur villkorlig dess makt, fast det äger allt kunnande en tid kan uppbringa, belyses i rikt mått. Deutsche Bank är en av de aktörer genom vilka 1900-talets ekonomi har chans att lära den tunga läxan av misstag som de senaste hundra åren har samlat. Inte minst gäller detta en banks förmåga att ana och förebygga nedgångsperioder liksom att i görlig mån begränsa deras skadeverkningar.

*Fil dr CARL JOHAN LJUNGBERG
Cityuniversitetet, Stockholm*